

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN : 2564 - 7903 • Yıl / Year : 2025 • Sonbahar / Fall • Sayı / Issue : 16

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2025 – Sonbahar / Fall – Sayı / Issue: 16

ISSN: 2564-7903

eISSN: 3023-8498

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

DIRECTORY
OF OPEN ACCESS
SCHOLARLY
RESOURCES

RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi | Journal of Islamic Studies

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

eISSN: 3023-8498

Kapsam | Scope: Dinî Araştırmalar, İslam Araştırmaları, Balkan Araştırmaları / Religious Studies, Islamic Studies, Balkan Studies

Periyot | Period: Yılda 2 Sayı (30 Nisan & 31 Ekim) / Biannual (30 April & 31 October)

Yayın Dili | Language Publication: Türkçe & İngilizce & Arapça & Arnavutça & Boşnakça / Turkish & English & Arabic & Albanian & Bosnian

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi Uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.
Rumeli Journal of Islamic Studies is a international peer-reviewed academic journal.

Yayıncı / Publisher

Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Sarayıçı Yerleşkesi Edirne, TÜRKİYE

Amblem ve Kapak Tasarımı | Emblem and Cover Design

Dr. Öğretim Üyesi Ömer Kasım Kahya

Grafik Tasarım ve Mizanpaj | Graphic Design and Layout

Dr. Öğretim Üyesi İllir Rruqa

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi, Creative Commons Atıf 4.0 International License (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Rumeli Journal of Islamic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC). Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazıların tüm içerik sorumluluğu yazarlarına aittir.

All the responsibility for the content of the papers published in Rumeli Journal of Islamic Studies belongs to the authors.

İletişim | Communication

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Balkan Yerleşkesi 22030 Edirne- TÜRKİYE

Tel: 0 284 235 68 99 Fax: 0 284 235 08 87

rumelislam@trakya.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/rumeli>

<https://rumeli.trakya.edu.tr/>

RUMELİ
İslâm Araştırmaları Dergisi
Journal of Islamic Studies
مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية

ISSN: 2564-7903

eISSN: 3023-8498

SAHİBİ | OWNER

Trakya Üniversiteler Birliği İlahiyat Fakülteleri Adına

Prof. Dr. Necdet Ünal

Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

EDİTÖR | EDITOR IN CHIEF

Dr. Mustafa Barış

mustafabaris@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YARDIMCI EDİTÖRLER | CO-EDITORS

Dr. Öğretim Üyesi Halil İbrahim Kaygısız

hibrahimkaygisiz@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan

ztamdogan@nku.edu.tr / Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Sıddık Ağçoban

s.agcoban@klu.edu.tr / Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | RESPONSIBLE MANAGER

Prof. Dr. Nurullah Koltaş

nurullahkoltas@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

REDAKSİYON / REDACTION

Dr. Öğretim Üyesi Uğur Boran

ugurboran@trakya.edu.tr / Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Basım Tarihi / Printing Date

Ekim / October – 2025

Araştırma Makaleleri / Articles

MUHAMMED TAYYİB OKİÇ'İN KUR'ÂN VE TEFSİR ANLAYIŞI

Geliş Tarihi : 17 Haziran 2025

Kabul Tarihi : 7 Ağustos 2025

Mustafa ŐENTÜRK*

Özet

Muhammed Tayyib Okiç, 1902'de Bosna Hersek'in Tuzla şehri Graçanitsa kasabasında doğmuş; önce Saraybosna Okruzna Medresesi ile İslâm Hukuku ve İlahiyat Mektebi'nde eğitim görmüş, sonra da Zagreb Üniversitesi'nin Latin Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nden mezun olmuştur. Bilâhare aynı üniversitenin Hukuk Fakültesi'nde eğitime başlamış, ancak eğitimini Belgrad Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Daha sonra da Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden, Şark Dilleri Okulu'ndan da Türk, Arap ve Fars Dili ve Edebiyatı bölümlerinden diploma almıştır. Son olarak Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doktora yapmış ancak tezini yayımlayamadığı için doktor unvanını kullanamamıştır. Tayyib Okiç, Tunus Zeytûne ve Belgrad Üniversite'lerinde çalışmış, ülkemizde ise toplamda 27 sene olmak üzere, önce Ankara'da İlahiyat Fakültesi'nde sonra da Konya ve Erzurum'da Yüksek İslam Enstitülerinde İslâm Tarihi, Hadîs ve Tefsîr dersleri vermiştir. Tayyib Okiç, hiç evlenmemiş olup 09 Mart 1977'de Erzurum'da vefât etmiştir. Vasiyetine binâen Saraybosna'da defnedilmiş olan Okiç'in kabri Bare Mezarlığı'ndadır. Tayyib Okiç'in eserleri incelendiğinde 10'a yakın dil bildiği anlaşılmakta; Tefsîr, Hadîs, İslâm Hukuku alanlarındaki ihtisasının yanı sıra Dilbilim, İslâm tarihi, halk müziği ve folklorü, İslâm ve Batı felsefesi, Hristiyanlık ve mezhepleri ile arşiv alanlarında da birikimi olduğu anlaşılmaktadır. Okiç'in ülkemizde verdiği derslere dâir hazırladığı ders notları bilâhare kitap olarak da yayımlanmıştır. Buna göre Merhûm Okiç'in Kur'ân ilimleri ve tefsîr ilmi sahasında "Tefsir Notları" adıyla hazırladığı çalışma; ilki 1965, ikincisi 1966, üçüncüsü de 1979'da olmak üzere teksîr usûlü ile çoğaltılmış; önce "Tefsir ve Hadîs Usulünün Bazı Meseleleri" (1995) sonra da "Tefsir ve Hadîs Ders Notları" (2017) adı altında ve hadîs notları ile birlikte basılmıştır. Müellif, eserin "Tefsir usulü" adı verilen ilk bölümünde; tefsîr, Kur'ân, vahiy, vahyin geliş şekilleri, sûre, âyet, mekkî-medenî sûre ve âyetler ile sûre ve âyetlerin tertibi, nüzül sebepleri, nesh, kırâat, Kur'ân'ın okunması, yazılması, cem'i ve teksîri, çeşitli dillerdeki tercümeleleri, Kur'ân'ın tekrarları, yeminleri, emsâlleri, garîbleri, mübhemleri, müşkilleri, mecâzları, muhkem ve müteşâbihi ve fezâili gibi Tefsîr Usûlü'nün temel kavram, konu ve meselelerini ele almıştır. Merhûm Tayyib Okiç'in hadisçiliği ve hadis çalışmaları dışında bugüne kadar tefsirciliği ve tefsir çalışmaları hakkında pek çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, Muhammed Tayyib Okiç'in adı geçen eserinin her iki baskısını da merkeze alarak, ancak diğer tüm eserlerini de incelemek sûretiyle, onun Kur'ân ve tefsîr anlayışını incelemek ve bu konudaki eksikliği bir nebze de olsa gidermek amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsîr, Tayyib Okiç, Kur'ân, Tevîl, Yorum.

MUHAMMED TAYYİB OKİC'S APPROACH TO QUR'AN AND TAFSİR

Abstract

Muhammed Tayyib Okiç was born in 1902 in the town of Gračanica in Tuzla, Bosnia and Herzegovina. He first received education at the Okruzna Madrasah in Sarajevo and at the School of Islamic Law and Theology. He later graduated from the University of Zagreb after passing the exams in Latin Language and Literature. He later began his studies at the Faculty of Law of the same university, but completed his education at the University of Belgrade Faculty of Law. He later received degrees in Turkish, Arabic, and Persian Language and Literature from the Faculty of Letters at the Sorbonne University and the School of Oriental Languages. Finally, he pursued a doctorate at the Faculty of Letters of the University of Paris; however, he was unable to publish his dissertation and therefore could not use the title of doctor. Tayyib Okiç worked at the University of al-Zitouna in Tunisia and the University of Belgrade. In Turkey, he taught for a total of 27 years -first at the Faculty of Theology at Ankara

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, mustafasenturk@trakya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8310-7609, DOI: 10.53336/rumeli.1721506.

İntihal: Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Atıf / Citation: Őentürk, Mustafa, "Muhammed Tayyib Okiç'in Kur'ân ve Tefsîr Anlayışi". *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 16 (2025), 11-25.

Copyright © CC BY-NC 4.0

University, and later at the Higher Islamic Institutes in Konya and Erzurum- offering courses in Islamic History, Hadith, and Tafsir. Tayyib Okiç never married and died on March 9, 1977, in Erzurum. In accordance with his will, Okiç was buried in Sarajevo; his grave is located in the Bare Cemetery. An examination of Tayyib Okiç's works reveals that he knows nearly ten languages. In addition to his specialization in Tafsir, Hadith, and Islamic Law, he also had significant knowledge in the fields of linguistics, Islamic history, folk music and folklore, Islamic and Western philosophy, Christianity and its denominations, as well as archival studies. The lecture notes that Okiç prepared for the courses he taught in Turkey were later published in book form. Accordingly, the late Okiç's work in the field of Qur'anic sciences and Tafsir, prepared under the title Tafsir Notes, was duplicated using the mimeograph method the first in 1965, the second in 1966, and the third in 1979. It was later published together with his Hadith notes, first in 1995 under the title Some Issues in the Methodology of Tafsir and Hadith, and then again in 2017 as Lecture Notes on Tafsir and Hadith. In the first section of the work, titled "Tafsir Methodology", the author discusses the fundamental concepts, subjects, and issues of Tafsir methodology. These include: tafsir, the Qur'an, revelation, forms of revelation, surahs, verses, Meccan and Medinan surahs and verses, the arrangement of surahs and verses, occasions of revelation (asbâb al-nuzûl), abrogation (naskh), Qur'anic readings (qirâ'ât), the recitation, writing, compilation, and duplication of the Qur'an, its translations into various languages, repetitions in the Qur'an, oaths, parables, obscure expressions (gharîb), ambiguities, difficult passages (mushkil), metaphors, clear and allegorical verses (muḥkam and mutashâbih), and the virtues of the Qur'an. Apart from his contributions as a hadith scholar, no significant study has been conducted to date on the late Tayyib Okiç's noteworthy work in the field of tafsir. This study aims to examine Muhammed Tayyib Okiç's understanding of the Qur'an and tafsir by focusing on both editions of his aforementioned work, while also analyzing all of his other writings, in order to address the current gap in the literature on this subject.

Keywords: Tafsir, Tayyib Okic, Qur'an, Interpretation, Commentary.

Giriş

Bosna Hersek'te dünyaya gelen Muhammed Tayyib Okiç, ülkemizde yüksek dînî tedrisâtın başladığı yıllarda 30 yıla yakın *İslâm Tarihi*, *Hadîs* ve *Tefsîr* dersleri vermiş; ilk önce Ankara İlahiyat Fakültesi'nin sonra da Konya ve Erzurum Yüksek İslâm Enstitülerinin kurucu hocaları arasında yer almış ve "Hocaların hocası" olarak bu sahada önemli etkileri olan öncü isimler yetiştirmiştir. Okiç'in, adı geçen dersler ile İslâm Hukuku alanındaki ihtisasının yanı sıra *Dilbilim*, *İslâm Tarihi*, *Halk Müziği ve Folklorü*, *İslâm ve Batı Felsefesi*, *Hristiyanlık ve Mezhepleri* ile *Arşiv* alanlarında da behresi olduğu ve buna göre 10 civarında dil bildiği anlaşılmaktadır. Verdiği derslere dâir hazırladığı ders notları bilâhare çeşitli zamanlarda kitap olarak da yayımlanmıştır. Merhûm Tayyib Okiç'in hadisçiliği üzerine ülkemizde biri tamamlanmış diğeri devam eden iki çalışma yapılmış ancak devam eden bir çalışma hâricinde bugüne kadar onun üzerinde durulmaya değer söz konusu tefsir çalışmaları hakkında bir çalışma yapılmamıştır.¹ Bu çalışmanın amacı, Muhammed Tayyib Okiç'in tüm eserlerini ve bâhusûs *Tefsir ve Hadis Ders Notları* çalışmasını incelemek sûretiyle, onun Kur'ân ve tefsîr anlayışını incelemek ve bu konudaki eksikliği gidermektir.

1. Tayyib Okiç'in Hayatı, Eserleri ve Kendisi Hakkında Yapılan Çalışmalar

1.1. Tayyib Okiç'in Hayatı ve Eserleri

¹ Benzer bir değerlendirme için bkz. Yasemin Mavi, *M. Tayyib Okiç'in Türkiye Tefsir Akademisine Katkıları* (Amasya: Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 3, 115.

Muhammed Tayyib Okiç, Bosna Hersek'in Tuzla vilâyeti Gračanitsa kasabasında 1902'de doğmuş son dönem İslâm âlimlerindedir. Babası, İstanbul medreselerinde eğitim görmüş, bilâhere Bosna-Hersek Reîsü'l-Ulemâ muâvinliği yapmış olan Yatse'li Mehmed Tevfik Efendi'dir. Tayyib Okiç, ilk mektebin ardından önce Saraybosna Okruzna Medresesi'nde sonra İslâm Hukuku ve İlâhiyat Mektebi'nde eğitim görmüş, daha sonra da Zagreb Üniversitesi'nde Latin Dili ve Edebiyatı bölümünden diploma almıştır. Bilâhere burada başladığı Hukuk eğitimini Belgrad Hukuk Fakültesi'nde tamamlamış, ayrıca Sorbonne Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi ile Şark Dilleri Bölümü'nden Türk, Arap ve Fars dillerinden Lisans diplomaları almıştır. Okiç, Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doktora yapmasına rağmen "*Hasan Kâfi de Bosnie, sa vie et ses oeuvres, avec la traduction de son ouvrage Nizâmu'l-'Ulemâ*" adını taşıyan tezini yayımlayamadığı için doktor unvanını kullanamamıştır. Bosnalı Hasan Kâfi'nin (1024/1615) biyografisi ile *Nizâmü'l-Ulemâ* isimli eserinin notlandırarak Fransızca'ya çevirisinden müteşekkil bu tez çalışması; merhûm Okiç'in babasının ânî rahatsızlığı sebebiyle Saraybosna'ya dönmek zorunda kalması, daha sonra tezinin bulunduğu Paris'teki binanın II. Dünya Savaşı'nda zarar görmesi ve en sonunda kendi elinde kalan nüshanın Arapça olarak tenkitli neşrini hazırlayıp Kahire'de bulunan Mektebetü'l-Hancî'ye göndermesine rağmen yayıncının çalışmanın kaybolduğunu söylemesi nedeniyle basılamamıştır.

Tayyib Okiç, Tunus'ta Zeytûne Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde ihtisasını müteâkiben bu üniversite ile Üsküp Kral Aleksandr I Büyük Medresesi'nde ve Belgrad Üniversitesi'nde dersler vermiş; 1939'da Belgrad Üniversitesi'nde Yugoslavya Tarihi, Sırp ve Hırvat Dili ve Edebiyatı tarihi ile Şarkiyât Çalışmaları sahalarında "Profesör" unvanını almıştır. Tayyib Okiç, ülkemizde toplamda 27 sene olmak üzere, önce Ankara'da İlâhiyat Fakültesi'nde sonra da sırasıyla Konya ve Erzurum'da Yüksek İslâm Enstitü'lerinde İslâm Tarihi, Hadîs ve Tefsîr dersleri vermiştir. Tayyib Okiç, hiç evlenmemiş olup 18 Rabîulevvel 1397 / 09 Mart 1977'de Erzurum'da vefât etmiştir. Vasiyeti üzerine Saraybosna'da defnedilen Okiç'in kabri Bare Mezarlığı'ndadır.²

Belirttiğimiz gibi Tayyib Okiç, ülkemizde yüksek dînî tadrîsât veren kurumlarda *İslâm Tarihi, Hadîs ve Tefsîr* dersleri vermiş; *Tefsîr, Hadîs, İslâm Hukuku* alanlarındaki ihtisasının yanı sıra *Dilbilim, İslâm Tarihi, Halk Müziği ve Folklorü, İslâm ve Batı Felsefesi, Hristiyanlık*

² İsmail Cerrahoğlu, "Eşsiz İnsan, Kıymetli Hoca Prof. M. Tayyib Okiç'i Kaybettik", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (1977), 1-5; İbrahim Hatiboğlu, "Okiç, Muhammed Tayyib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Eylül 2024); Muhammed Tayyib Okiç, *Tefsîr ve Hadis Ders Notları* (Ankara: Atlas Kitap, 2017), 9-13; Behlul Kanaqi, *Tayyib Okiç ve Hadisçiliği*, (Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2022) 53-82.

ve *Mezhepleri* ile *Arşiv* alanlarında kitap, makale ve bildiri türü yayınlar yapmıştır. Bunları aşağıdaki şekilde göstermek mümkündür:

**Islamska Tradicija* (Sarajevo 1936, 1982). Bu çalışma Hadis sahasında olup Boşnakça yazılmıştır. Okiç'in hadisçiliği üzerine doktora çalışması yapan hemşehrisi Behlul Kanaqi tarafından Türkçeye çevrilmiş ve "*İslâm Geleneği Sünnet / Hadis*" adıyla yayımlanmıştır (Ankara 2021).

**Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler* (İstanbul 1959). Bu eser, büyük oranda Tefsir ders notları ile birlikte basılan *Hadis Ders Notları* kitabıyla aynı konuları içermektedir.

**Kur'an-ı Kerîmin Üslûb ve Kırâatı* (Ankara 1963). Okiç'in bu eseri, hadis ders notları ile birlikte basılan *Tefsir Ders Notları* kitabının içerisinde hemen hemen aynı biçimde yer almaktadır.

**Sarı Saltuk Meselesi* (Ankara 1977, 2021). Şenol Korkut tarafından yayına hazırlanan eser, Okiç'in Sarı Saltuk hakkında Ebussuûd tarafından verilen bir fetvâyı yayınlaması üzerine, Yusuf Ziya Yörükân tarafından tenkid edilmesi ve akabinde "Bir Tenkidin Tenkidi" başlığı altında Okiç'in oldukça sert cevâbî yazısının yer aldığı ve *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanan üç makaleden oluşmaktadır.³

**İslâmiyet'te Kadın Öğretimi* (Ankara 1978, 1981, 2021). Eser, Okiç'in vefâtının ardından yayımlanmış olup talebesi M. Said Hatiboğlu esere bir takdim yazısı yazmıştır.

**Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri* (İstanbul 1995). "Tefsir Notları" adıyla Kur'an İlimleri ve Tefsir ilmine dâir hazırladığı çalışma; ilki 1965, ikincisi 1966, üçüncüsü de 1979'da olmak üzere teksir usulü ile çoğaltılmış; önce 1995'te yukarıda belirtilen adıyla sonra da 2017'de *Tefsir ve Hadis Ders Notları* adıyla ve hadis notları ile birlikte basılmıştır.

**Makaleler I* (Ankara 2021). B-u eser bir proje kapsamında sonradan yayına hazırlanmış olup Okiç'in çeşitli dergi ve ansiklopedilerde neşredilmiş ve temel İslâmî ilimlere dâir makale, çeviri, kitap tanıtımı, taktiz ve hâtıra türü çalışmalarının derlemesini ihtivâ eder.⁴

³ Muhammed Tayyib Okiç, Yusuf Ziya Yörükân, *Sarı Saltuk Meselesi*, (Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2017), 9-205.

⁴ Muhammed Tayyib Okiç, *Makaleler I* (Ankara: Atlas Kitap, 2021), 15-360.

* *Makaleler II* (Ankara 2021). Bu eser de diğeri gibi sonradan yayına hazırlanmış olup Okiç'in Balkanlar'da İslâm tarihi, Balkanlar'da Osmanlı mîrâsı ve eserleri, Boşnaklar ve Okiç'in özel ilgilerine dâir çalışmalarının derlemesini ihtivâ eder.⁵

Merhûm Okiç'in ayrıca İSAM, "İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı" "Yazar" alanındaki taramada, biri tercüme diğeri telîf olmak üzere toplam 27 makalesi görünmektedir.⁶ Söz konusu makaleler, yukarıda da belirtildiği üzere *Makaleler I* ve *Makaleler II* başlığı altında iki kitapta toplanmış ve yayımlanmıştır.⁷

1.2. Tayyib Okiç'in Danışmanlığını Yürüttüğü Tezler ve Kendisi Hakkında Yapılan Çalışmalar

İSAM, "İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı'nda" yapılan taramada, toplam 10 kayıt görünmektedir. Buna göre Tayyib Okiç'in 7 doktora tezine danışmanlık yaptığı; biri doktora ikisi de yüksek lisans olmak üzere 3 tezin de konusunu teşkil ettiği bir başka ifadeyle onun üzerine yapılan lisansüstü tezlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Tayyib Okiç'in danışmanlığını yürüttüğü tezler şunlardır:

- * Talat Koçyiğit, "*Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tesbiti*", Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Ankara, 1957.
- * İsmail Cerrahoğlu, "*Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Tefsir Hareketine Hız Veren Âmiller*", Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Ankara, 1960.
- * Mehmet Sait Hatiboğlu, "*İslâmi Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu*", Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Ankara, 1962.
- * Hüseyin Küçükcalay, "*Abdullah İbn Mes'ûd ve Tefsir İlmindeki Yeri*", Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Ankara, 1970.

⁵ Muhammed Tayyib Okiç, *Makaleler II* (Ankara: Atlas Kitap, 2021), 15-400.

⁶ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı (İSAM), "Aranan: Okiç" (Erişim 11 Eylül 2024).

⁷ Bütün bu bilgiler için bkz. Süleyman Tülücü, "Merhum Prof. M. Tayyib Okiç'in Eserleri Üzerine", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982), 254-257; Hatiboğlu, "Okiç, Muhammed Tayyib"; Behlül Kanaqi, *Tayyip Okiç ve Hadisçiliği*, 96-116.

*Hamza Aktan, “İslâm Borçlar Hukukunda Selem ve İstisna Akitleri”, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Atatürk Üniversitesi İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum, 1976.

*Hüseyin Varol, “Edebu’l-Kâtib: İbnu Kuteybe (Abdullah b. Müslim)”, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Muhammed b. Tâvit et-Tancı, Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Atatürk Üniversitesi İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Erzurum, 1980.

*Hulusi Kılıç, “Türkçede Arap Leksikografisi Çalışmaları”, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Bursa Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, Bursa, 1984.⁸ Tayyib Okiç üzerine yapılan ve bir kısmı devam eden tezler ise şunlardır:

*Behlul Kanaqi, “M. Tayyib Okiç ve Hadis İlmindeki Yeri”, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Salih Karacabey, Bursa Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Bursa, 2017. Bu çalışma daha sonra “Tayyip Okiç ve Hadisçiliği” adıyla yayımlanmıştır (Ankara 2022).

*Yasemin Mavi “M. Tayyib Okiç’in Türkiye Tefsir Akademisine Katkıları”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Davut Ağbal, Amasya Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Amasya, 2025.

*Süleyman Selim, “M. Tayyib Okiç’in Türkiye’deki Hadis Çalışmalarına Katkısı”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nevzat Tartı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Van (devam ediyor).⁹

Okiç’in danışmanlığını yürüttüğü tezlere yakından bakıldığında bunların ikisinin *Hadîs*, ikisinin *Tefsîr*, ikisinin *Arap Dili ve Belâgatı*, birinin de *İslâm Hukuku* alanlarına ait olduğu görülmektedir. Öte yandan Okiç biri doktora olmak üzere iki *Hadis*, bir de *Tefsîr* tezine konu olmuştur. Öte yandan İSAM, “İlahiyat Makaleleri Veri Tabanının” “Makale Adı” kısmında Okiç üzerine 16 makalenin kaleme alındığı ve bu çalışmaların anı ve/ya vefeyât türü eserler ile çoğunluğunun onun hadisçiliği üzerine yapılan çalışmalardan müteşekkil olduğu görülmektedir.¹⁰

⁸ Hulusi Kılıç, tezinin önsözünde bu çalışmaya Tayyib Okiç’in danışmanlığında başladığını ancak Hüseyin Küçükalay ile tamamladığını belirtmiştir. Bu çalışmanın Öğretim Üyeliği Tezi olduğu daha sonra da doktora çalışması olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Abdullah Bilin, “Cumhuriyet Sonrası Arap Dili Çalışmaları (1923-1982)”, *Nüsha* 30 (2020), 37.

⁹ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi İslami İlimler Alanındaki Tezler Veri Tabanı (İSAM), “Aranan: Okiç” (Erişim 11 Eylül 2024).

¹⁰ İSAM, “Aranan: Okiç”.

2. Tayyib Okiç'in Tefsîr Kaynakları

Tayyib Okiç'in, ülkemiz yüksek dînî tadrîsât kurumlarında en çok *Hadîs ve Tefsîr* dersleri verdiğini belirtmiştik. Bunların da usûl ağırlıklı dersler olduğu düşünülünce, ilgili derslerin ve bunlara dönük hazırladığı notların kaynaklarının daha çok usûl kaynakları ile temel eserlerden oluştuğu tahmin edilebilir.

Buna göre Okiç'in özellikle *Tefsir Notları* adıyla hazırladığı ve bilâhère *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri* daha sonra da *Tefsir ve Hadis Ders Notları* adlarıyla basılan eserinde; Vâhidî (468/1076) ve *Esbâbü'n-Nüzûl*'ü, Süyûtî'nin (468/1076) *el-İtkân*'ı ve *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*'ü, Nehhâs (338/950) ve *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*'u, ayrıca Râgîb el-İsfahânî (5./11. yy.) ve İbn Kuteybe gibi usûl ulemâsına ve/ya eserlerine atıflar yaptığı görülmektedir.¹¹

Ayrıca Taberî (310/923), Ebû Müslim el-İsfahânî (322/934) ile *Câmi'u't-Te'vil*'i, Zemahşerî (538/1144) ile *el-Keşşâf*'ı, İbn Kesîr, Begavî, Râzî ile *Mefâtihu'l-Gayb*'ı, Beyzâvî ile *Envâru't-Tenzîl*'i, Reşîd Rızâ (1354/1935) ile *Tefsîru'l-Menâr*'ı gibi müfessir ve/ya tefsîrlere; yine Buhârî (256/870) ve Müslim'in (261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*'leri, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed İbn Hanbel gibi muhaddislere ve sahîh hadîs kaynaklarına; bazen de Taberânî ve *Mu'cemleri*, İbn Hibbân, Hâkim en-Nîsâbûrî, Beyhakî gibi ikincil hadîs kaynaklarına ve/ya muhaddislere başvurmuştur.¹²

Çalışmalarında temel İslam kaynakları ile müelliflerine yer verdiği görülen merhûm Okiç'in doğulu ve batılı güncel yayınları ve o arada müsteşrikleri yakından ve ciddiyetle takip ettiği bilinmektedir. Modern dönemde ve kendi zamanında İslâm Dünyasının meşhûr ulemâ ve mütefekkirlerinden Muhammed Abduh (1323/1905) ve talebesi Reşîd Rızâ (1354/1935) Muhammed Tefvîk Sıdkı (1338/1920), Ömer Rıza Doğrul (1371/1952) Abdülvehhâb b. Hammûde (1439/2017), Mirza Kâzım Bey (1287/1870), Mûsâ Cârullah (1369/1949), Şiblî Nu'mânî (1332/1914) ve Tâhâ Hüseyin (1393/1973) gibi İslâm bilginlerine atıfta bulunmuştur.¹³

Bilindiği gibi 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Batı'yı merkeze alarak Doğu'nun kültür ve geleneklerini incelemeyi konu edinen Şarkiyât (Oriental Studies) disiplini veyahut bir ideoloji olarak Şarkiyâtçılık (Orientalism), aslında temel olarak Doğu'ya egemen olarak

¹¹ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 53, 58, 59, 60, 75, 121,123.

¹² Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 53, 55, 58, 59, 64, 91, 120-121, 122, 123, 143, 144, 145, 146; Muhammed Tayyib Okiç, *Makaleler I*, 153.

¹³ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 55, 56, 58, 74, 88, 89, 90; Muhammed Tayyib Okiç, *Makaleler I*, 153.

onu yönetip yeniden kurmayı hedefler.¹⁴ Diğer bir deyişle bir anlam(a) çabasıdır çok, denetleyip yönetme¹⁵ ya da meşhur bir müsteşrikin deyişiyle ‘Müslümanların meselelerini’ halletmek değil ‘bizzat İslâm ve Müslümanlardır mesele edinme’ niyet ve amacını güder.¹⁶

Okiç; çalışmalarında çokça atıfta bulunduğu müsteşriklere karşı mutlak önyargı içinde değildir. İslâmî konuları işleyen Reinhart Pieter Anne Dozy (1820-1883), Henri Lammens (1832-1937) ve Leone Caetani (1869-1935) gibi “kötü niyetli ve saldırgan” addettiği müsteşriklere karşın Laura Veccia Vaglieri (1893-1989), Louis Massignon (1883-1962) ve Johann Fück (1894-1974) gibi insafli ve ilmî metodlara bağlı kabul ettiği müsteşriklerin çalışmalarını memnuniyet verici olarak değerlendirir, ancak şu hususa dikkat çekmeyi ihmâl etmez: “Bütün bunlara rağmen her garplı müelliften mutlak bîtarafılık beklenmez. Hakikatleri olduğu gibi ortaya koymak vazifesi, genç Müslüman mütefekirlere düşmektedir.”¹⁷

Okiç’in; kelimelerin kökeni ve/ya anlamı, kırâat meselesi ve/ya rivâyeti, Mushaf nüshaları, Kur’ân çevirisi ve/ya üslûbu hakkında oryantalistleri dikkate aldığı ve onlara atıf yaptığı görülür. Bunu yaparken müsteşriklerin yaklaşım ve/ya değerlendirmelerini bazen hiçbir değerlendirme yapmadan aktarır, bazen de -Caetani ve Henri Lammens örneklerinde olduğu gibi- onlara itiraz edip cevaplar verir,¹⁸ ancak genellikle de müsteşriklerin görüşlerini dikkate alıp onlara itibar eder. Okiç’in müsteşriklerin görüşlerine itibar ettiği yerlerden biri de Kur’ân’ın eşsizliği ya da aslî deyişiyle i’câzı meselesidir. Bu konunun Müslümanlar tarafından “dogma” (?) mertebesinde değerlendirildiğini belirten Okiç’in, bu meseleyi klasik dönem ulemâsı yerine öncelikle ve daha çok Régis Blachère (1900-1973), Henri Lammens (1862-1937), Edouard Montet (1856-1934), Louis Massignon (1883-1962) vd. bazı müsteşriklere atıfla işlemesinin, ‘Kur’ân’ın i’câzını âdetâ onlara onaylatmak ister görünmesi’ gibi bir komplekse delâlet edip etmeyeceği hatıra gelmekle beraber; bu tavır ‘Kur’ân’ın i’câzının muârizlar tarafından bile onaylandığı’ husûsunu öne çıkarmak şeklinde de anlaşılabilir. Okiç, Kur’ân’ın Hz. Peygamber’e çağının rûhuna uygun bir şekilde verilen “aklî ve en büyük mucize” olup onun da Kur’ân’a nazîre yapılamaması olduğunu açıklar. Tâhâ

¹⁴ Edward Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, trc. Selahaddin Ayaz, 4. baskı (İstanbul: Pınar Yayınları, trs.), 14-17; Mahmud Hamdi Zakzûk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, trc. Abdülaziz Hatip (İzmir: 1993), V-VI.

¹⁵ Edward Said, *Oryantalizm*, 30.

¹⁶ Tahsin Görün, “Türkiye’de İslâm Düşüncesinin Geleceği ve İslâmî Düşünce Geleneği, *I. Uluslararası Kutlu Doğum İlmî Toplantısı: İslam, Gelenek ve Yenileşme (1996)*, 150.

¹⁷ Tayyib Okiç, *Makaleler I*, 94, 324. Ayrıca bkz. Muhammed Tayyib Okiç, *Makaleler II*, 342-343.

¹⁸ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 88-89, 74-75, 42-43, 85-86; Muhammed Tayyib Okiç, *İslâm Geleneği Sünnet / Hadis*, çev. Behlul Kanaqi (Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2021), 26. Okiç’in özellikle sünnet / hadîs konusunda müsteşriklere yönelttiği eleştiriler için bkz. Behlul Kanaqi, *Tayyip Okiç ve Hadîsçiliği*, 248-258.

Hüseyin'in (1393/1973) meşhûr “إن القرآن ليس شعراً وليس نثرًا، إنما هو قرآن” / Kur'ân ne şiirdir ne desir, o sadece Kur'ân'dır” sözüne atıf yaptıktan sonra “Hakikatte ise” diyerek kendi görüşünü belirtir: “Kur'ân-ı Kerîm'in metni, bütün kelime ve âyetlerinde, bilhassa âyetlerin sonlarındaki fâsılalarda ulvî bir âhenk, tenâsüb ve insicâm arz etmekle ve şiir veya seci' kadar dinleyiciyi teshîr etmekle beraber, yine de kendine has ve mükemmel bir nesirdir.”¹⁹

Okiç'in yukarıda belirtilenlerden başka Theodore Nöldeke (1836-1930) ve eseri *Geschichte des Qurans (Kur'ân Tarihi)*, Hartwig Hirschfeld (1854-1954), Frantz Buhl (1850-1932), Leone Caetani (1869-1935), William St. Clair Tisdall (1859-1928), Garcin de Tassy (1794-1878), Ignaz Goldziher (1850-1921), Silvestre de Sacy (1758-1838), Arthur Jeffery (1893-1959) ve Henri Massé (1886-1969) gibi müsteşriklere atıflar yaptığı görülmektedir.²⁰

3. Tayyib Okiç'in Kur'ân ve Tefsîr Anlayışı

Tayyib Okiç'e göre Kur'ân yalnız Müslümanlar için kutsal bir kitap değil, aynı zamanda Arap dili ve edebiyatının ilk ve ebedî şâheseridir.²¹

Okiç'e göre Sünnet, İslâm öğretisi ve hukûkunun Kur'ân'dan sonraki kaynağıdır. Okiç, Sünnet'in bazen Kur'ân'daki anlamı kapalı ve anlaşılması güç yerleri (*mübhemât*) açıklayarak Kur'ân ahkâmını tamamladığını, bazen de Kur'ân'da bulunmayan hükümlerin doğrudan kaynağı olduğunu söyler.²² Hindistan'da ortaya çıkan *Ahmediyye* ve *Ehlü'l-Kur'ân* akımlarının Sünnet'i inkâr yaklaşımlarına, Süleyman en-Nedvî (1372/1953) ve Cemâleddîn Çavuşeviç (1357/1958) üzerinden cevap verse de Reşîd Rızâ'nın (1354/1935) Kur'ân'a muhalefet eden bir hadîsin “isnâdının” sağlam olamayacağı yönündeki değerlendirmesini yorum yapmadan aktaran²³ Okiç'in, “hadîslerin Kur'ân'a arzı” yaklaşımını zımnen kabul ettiği düşünülebilir.

Okiç'e göre Kur'ân “tercüme edilemez” bir kitaptır. Çalışmasının Kur'ân'ın tercüme edil/e/me/mesi meselesini tartıştığı ve çeşitli Batı ve Doğu dilleriyle, yaşadığı dönem Türkçe tercümelerine dâir malûmât verdiği kısmında; Zemahşerî ve *el-Keşşâf*'ına da atıfla, Kur'ân'ın aslî ve tâlî manalarının hakkıyla ve bütün belâgatıyla tercümesinin tasavvur edilemeyeceğini ileri sürer.²⁴

¹⁹ Tayyib Okiç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslub ve Kırâati*, 1-12; Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 98-110; Tayyib Okiç, *Makaleler I*, 94-114.

²⁰ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 42, 43, 74, 88, 89, 110, 139, 151.

²¹ M. Tayyib Okiç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslub ve Kırâati*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963), 1; Tayyib Okiç, *Makaleler I*, 94, 137.

²² Tayyib Okiç, *İslâm Geleneği Sünnet / Hadis*, 13.

²³ Tayyib Okiç, *İslâm Geleneği Sünnet / Hadis*, 28-29.

²⁴ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 90-98; M. Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, (İstanbul: Nûn Yayıncılık, 1995), 105.

Okiç'e göre, Kur'ân'ı ideolojileri takviye etmek ve/ya onların menfaatlerine yarayacak şekilde tefsîr, daha doğrusu tevîl câiz değildir.²⁵

3.1. Tayyib Okiç'in 'Ulûmü'l-Kur'ân'a Yaklaşımı

Merhûm Okiç, "Türkiye'de Tefsîr derslerinde ders kitabı olarak okutmaya uygun derli toplu Tefsîr [ve Hadîs] Usûlü çalışmasının bulunmadığı bir dönemde, *Tefsir Notları* adıyla Kur'an ilimleri ve tefsire dair ana meselelerin ele alındığı bir çalışma hazırlamış ve Ankara, Konya ve Erzurum'daki derslerinde bu notları okutmuştur."²⁶ Okiç bu çalışmasında tefsîr, Kur'ân, vahiy, vahyin geliş şekilleri, sûre, âyet, mekkî-medenî sûre ve âyetler ile sûre ve âyetlerin tertîbi, nüzûl sebepleri, nesh, kırâat; Kur'ân'ın okunması, yazılması, cem'i ve teksîri, çeşitli dillerdeki tercümelere; Kur'ân'ın tekrarları, yemînleri, emsâlleri, garîbleri, mübhemleri, müşkilleri, mecâzları, muhkem ve müteşâbih ve fezâili gibi Tefsîr Usûlü'nün temel kavram, konu ve meselelerini işlemiştir. Bazı konuların sonunda ilgili alanın literatür bilgisine de yer vermiştir.²⁷ Bu da bilindiği gibi, Zerkeşî'nin *el-Burhân*'ı ile altyapısı oluşturulup Süyûtî'nin *el-İtkân*'ı ile çerçevesi belirlenen Ulûmü'l-Kur'ân ve/ya Tefsîr Usûlü müfredâtına uygundur. Okiç'in ele aldığı konularda çoğu zaman genel geçer bilgiler verdiği, kendi düşüncesini nâdirenen yansıttığı, genellikle farklı ve/ya orijinal bir değerlendirmede bulunmadığı görülmektedir. O bakımdan bu başlık altında daha çok Okiç'in doğrudan veya dolaylı değerlendirmelerde bulunduğu ve kendi fikrini serdettiği konulara yer verilecektir.

Okiç, *Tefsir Notları* adını verdiği ve ders kitabı olarak okuttuğu bu çalışmasında *tefsîr*, *Kur'ân*, *vahiy* kavramları ile *vahyin geliş şekilleri* ve *ilk ve son inen âyet ve sûreler* hakkında genel geçer bilgiler vermiş, farklı ve/ya orijinal bir değerlendirmede bulunmamıştır. Âyetlerin iniş yeri ve/ya zamanıyla ilgili *hadârî-seferî*, *nehârî-leylî*, *sayfî-şitâî* gibi klasik eserlerde yer alan ancak bugün -belki de Kur'ân'ın anlaşılmasına pek bir katkıda bulunmadığı düşüncesiyle- pek yer verilmeyen taksîmi eserine almıştır. "Ayat" başlığı altında, kısaca Kur'ân'da *seci*' bulunup bulunmadığını tartışır ve Kur'ân'da *fâsılaların* şiirdeki kafiyeye veya *seci*'deki karîneye benzediğini ve nihayet olumlu görüş beyân edenlere karşın, Kur'ân'da *seci*'in bulunmadığını belirtir ve "seci'lerdeki maksadın karîneye, âyetteki fâsılaların ise manaya müstenid olduğu unutulmamalıdır" diye ekler. Muhtemelen Süyûtî'den (911/1505) naklen- İbnü'l-Hisâr'a (624/1214) atıfla âyet ve sûrelerin tertîbinin vahiyle belirlenmiş yani

²⁵ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 221.

²⁶ Eseri yayına hazırlayanlardan Muhammet Abay'ın bu değerlendirmesi için bkz. Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 21.

²⁷ Örneğin *sebeb-i nüzûl*, *kırâat*, *tecvîd* ve *kıssalar* alanlarına dâir literatür bilgisi için bkz. Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 53, 72, 74, 118,-119. Klasik dönemden modern döneme re'yi tefsîrleri ve Osmanlı'da yazılan eserler için bkz. Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 144-152. İlginç bir şekilde bazen de sadece müsteşriklerin ve modern dönem İslâm âlimlerinin eserlerini zikreder. Bkz. Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 124-125,

tevkîfi olduğunu hatırlatan Okiç, sûrelerin sıralanışının tevkîfi mi ictihâdî mi olduğu husûsundaki ihtilâfa da dikkat çekerek “vâkıa, tertîb itibarıyla Hz. Osman’ın mushafından farklı olarak Übey b. Kâ’b’ın, İbn Mes‘ûd’un,... tertîb ettikleri Mushafların da mevcut olduğu malûmdur”²⁸ değerlendirmesini yaparak, bize göre zımnî sûrelerin tertîbinin ictihâdî olduğu kanaatini ızhâr etmiş olur.

“Çok mühim ve karışık bir mesele” olarak *neshi* ve Kur’ân’da vâki olup olmadığı meselesini ele alan Okiç, “Garp müsteşriklerinin” ve “bazı islâm bilginlerinin”, ‘Allah daha önce söylediği bir sözü, verdiği bir emri nasıl geri değiştirebilir?..’ şeklindeki mütâlâalarla, Kur’ân’da neshin bulunduğunu kabul etmediklerini hatırlatır. Neshe ilişkin Kur’ân âyetlerini, insâ’ (unutturma) keyfiyetini, neshin çeşitlerini ve neshi kabul edenlerle etmeyenlerin delillerini klasik şekilde aktarır ve herhangi bir değerlendirme yapmaz. Ancak son olarak neshin nakil manasına alındığında, “Levh-i Mahfûz’dan nakledilip oradan kitaplara tahvîl edildiği manasına gelebileceğini” ve nihayet Mutezile’nin ‘Kur’ân’ın hâdis yani yaratılmış olduğu’ bağlamında kullandığı “... مَا نُنَسِّخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا... / Biz bir âyeti nesh veya insâ’ edersek...”²⁹ âyetinin neshin vâki olduğuna delâlet etmeyip vukûu hâlinde nâsihin mensûhtan daha iyi veya onun gibi olmasının îcâb edeceğini haber verdiğini belirtir.³⁰ Bu durumda Okiç’in bu yaklaşımının, zımnî olarak neshi kabul etmediği anlamına alınıp alınmayacağını dikkatlere arz etmekle iktifâ edeceğiz.

Kur’ân’ı güzel sesle okuma ya da hadîsteki ifadesiyle süslemenin câiz, elhân / melodi ile ve ter’îd, tatrîb, tahzîn ve/ya teşdîd ile okumanın ise câiz olmadığını hatırlatan Okiç, neticede Kur’ân’ı tecvîd kurallarına göre ve “Arap elhânı” okumanın câiz, profan tegannî ile ve şarkı söyler gibi okumanın câiz olmadığı değerlendirmesinde bulunur.³¹

Tayyib Okiç, ‘Kur’ân kıssalarının edebî bir tarzdan ibaret ve sadece terbiye amaçlı olup tarihî vak’alara uyması gerekmez’ anlayışını savunan hatta daha da ileri giderek kıssaların kaynaklarının Kur’ân dışında olduğunu iddia eden David Sidersky (1858-1932) ve o arada adını anmadığı, sadece eserini zikrettiği Muhammed Halefullah’ın (1418/1997) Ahmed Emîn (1373/1954) danışmanlığında hazırlamış olduğu *el-Fennü’l-Kasasî fi’l-Kur’ân* isimli doktora çalışmasında ileri sürülen ‘Kur’ân’ın tarihî gerçekleri değil anlatım sanatını nazar-ı itibara aldığı’ görüşüne karşın; Muhammed Hıdır Hüseyin’in (1373/1954) *Livâü’l-İslâm* dergisinde neşrettiği iki makale ile ‘Kur’ân kıssalarında vâkıya ve tarihe muhalif hiçbir

²⁸ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 24-41, 45-48.

²⁹ Bakara 2/106.

³⁰ Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 54-62.

³¹ Tayyib Okiç, *Kur’ân-ı Kerim’in Üslub ve Kırâati*, 19-23; Tayyib Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 77-81.

şeyin bulunmadığı' şeklinde cevap verdiğini belirterek³² aslında bu konudaki kanaatini de dolaylı olarak ızhâr etmiştir.

Tayyip Okiç, Kur'ân İlimleri'nde her bir bahis için yeterli ve iknâ edici örnekler verirken; bazen *Mücmel-Mübeyyenü'l-Kurân* örneğinde olduğu gibi yeteri kadar, bazen de *Müşkilü'l-Kur'ân* ve *el-Vücûh ve 'n-Nezâir* başlıklarındaki gibi hiç örnek vermez.³³

3.2. Tayyip Okiç'in Rivâyet ve Dirâyet Tefsîri Uygulamaları

Tayyip Okiç, “... لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ... / İyilik, yüzlerinizi şark ve garp taraflarına döndürmek(ten ibaret) değildir, velâkin iyilik Allah'a, Son Güne... îmân edenlerin tutumudur...” (Bakara 2/177) âyetinin İslâm akîde, ibâdet ve ahlâkını bir araya toplan vecîz bir âyet olduğuna temas edip *el-Menâr* ve *el-Keşşâf*'a atıfla bunları açıklar; ayrıca âyetin kiblenin Mescid-i Aksâ'dan Mescid-i Harâm'a döndürülmesi üzerine indiğini belirtir.³⁴

Merhûm Okiç, Kur'ân'da yeminleri konu edinirken “ وَالَّذِينَ وَالزَّيْتُونَ ﴿١﴾ وَطُورِ سَيْنِينَ ﴿٢﴾ ” “Şam”, *ez-Zeytûn*'u “Hz. İsa'nın vahiy aldığı dağ”, *Tûru Sînîn*'i “Hz. Mûsâ'nın vahiy aldığı dağ”, *el-Beledü'l-Emîn*'i de “Mekke” şeklinde açıklamaktadır, daha doğrusu bu şekildeki açıklamaları kabul etmektedir.³⁵

“ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حَلِيبَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾ / Gökten su (yağmur) indirir ki onunla vadiler ölçülerine göre sel olup akar, seller de köpükleri götürür. (İnsanların) Süs veya eşyâ yapmak için ateşte erittikleri şeylerin de (madenler) bunun gibi köpüğü vardır. Allah hak ile bâtula işte böyle misâl verir. Köpük uçup gider, insanlara faydalı olan ise yerde kalır. Allah işte böyle misaller verir” (R'ad 13/17) âyetindeki misalleri F. Buhl'un “ahlâkî öğütler çıkarmak için yapılan basit, fakat çok kere doğru ve frapan” addetmesine karşın; Abdülvehhâb Hammûde'ye atfen, ‘ilk olarak hakkın ve hak sahiplerinin gökten yağıp fayda getiren sulara, bâtılın ise hakkın üstünde biraz yükselmiş gibi görünen ancak çabucak uçup giden köpüklere; ikinci olarak da hakkın zînet ve faydalı âlet ve kapkacak üretimine yarayan madenlere, bâtılın ise erimiş maden üzerindeki kül ve cürûfa benzetilmesi' olarak açıklar.³⁶

³² Tayyip Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 118-119,

³³ Tayyip Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 125-126.

³⁴ Tayyip Okiç, *Makaleler I*, 153-154.

³⁵ Tayyip Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 115.

³⁶ Tayyip Okiç, *Tefsir ve Hadis Ders Notları*, 117.

Okiç, “...وَلَا تَنْسَ نَصِيحَتَكَ مِنَ الدُّنْيَا... / ...*Dünyadaki payını unutma...*” (Kasas 28/77) âyeti çerçevesinde İslâm’ın ne tamamen dünya ne de tamamen âhiret dîni değil, hem dünya hem de âhiret dîni olduğunu ve ruhbanlığın İslâm’ın benimsemediği bir hayat tarzı olduğunu söyler.³⁷

Tayyib Okiç’in, bazen garip değerlendirmelerde bulunduğu da görülmektedir. Örneğin *İslâmiyette Kadın Öğretimi* adını taşıyan kitabında kadınların eğitilmesi ve irşâd için yetiştirilmesi gerektiğini anlatırken; *tebliğ* ve *irşâd* “misyonerlik”, *tebliğci*, *mürşid* ve/ya *mübeşşirleri* “misyoner” olarak nitelemesi³⁸ kulak tırmalayıcı bir durumdur.

Sonuç Yerine

Bosna Hersek’te dünyaya gelen Muhammed Tayyib Okiç, ülkemizde yüksek dînî tadrîsâtın başladığı yıllarda 30 yıla yakın *İslâm Tarihi*, *Hadîs* ve *Tefsîr* dersleri vermiş; Ankara’da İlâhiyat Fakültesi’nin, Konya ve Erzurum’da ise Yüksek İslâm Enstitülerinin kurucu hocaları arasında yer almış ve “Hocaların hocası” olarak bu sahada önemli etkileri olan öncü isimler yetiştirmiştir.

Okiç’in, eserlerinde tefsîr tarihinin önemli usûl ulemâsı ve/ya eserleri ile rivâyet ve dirâyet tefsîr yaklaşımlarının önemli temsilcilerine; ayrıca meşhûr ve güvenilir muhaddisler ile sahîh hadîs kaynaklarına, bazen de ikincil hadîs kaynaklarına ve/ya muhaddislere atıflar yaptığı görülmüştür. Öte yandan doğulu ve batılı güncel yayınları ve o arada müsteşrikleri yakından ve ciddiyetle takip ettiği bilinen Okiç, son dönem İslâm bilginleri ile müsteşriklerin çalışmalarına başvurmadan geri kalmamıştır. Müsteşriklerin yaklaşım ve/ya değerlendirmelerini bazen herhangi bir değerlendirme yapmadan aktarmış, bazen de onlara itiraz edip cevaplar vermiştir.

Okiç’e göre Kur’ân “tercüme edilemez”. Kur’ân’ı ideolojileri desteklemek ve/ya onlara çıkar sağlayacak tefsîr ya da -onun tabiriyle- “tevîl etmek” câiz değildir.

Okiç bu çalışmasında çoğu zaman genel geçer bilgiler vermiş, nâdiren farklı ve/ya orijinal bir değerlendirmede bulunmuştur. İşlediği Kur’ân İlimleri’nin hemen her bir bahsi için yeterli ve iknâ edici örnekler vermiş ancak bazı kısımlarda yeteri kadar, bazen de hiç örnek vermemiştir.

Tayyib Okiç’in *Tefsir Notları* adıyla hazırladığı ve en son *Tefsir ve Hadis Ders Notları* adlarıyla basılan eseri; ders kitabı olarak okutulmaya uygun derli toplu Tefsîr Usûlü çalışmasının bulunmadığı o dönem Türkiye’inde, Kur’ân ilimleri ve tefsîre dâir ana meselelerin ele alındığı bir çalışmadır. Bu durum da Okiç’in adı geçen bu eserine ayrıca bir önem ve özellik kazandırmıştır.

³⁷ Muhammed Tayyib Okiç, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, (Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2021), 36.

³⁸ Tayyib Okiç, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, 41-45.

Kaynakça

- Bilin, Abdullah. “Cumhuriyet Sonrası Arap Dili Çalışmaları (1923-1982)”. Nüsha 30 (2020), 89-140.
- Cerrahoğlu, İsmail. “Eşsiz İnsan, Kıymetli Hoca Prof. M. Tayyip Okiç’i Kaybettik”. Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi 2 (1977), 1-5.
- Görgün, Tahsin. “Türkiye’de İslâm Düşüncesinin Geleceği ve İslâmî Düşünce Geleneği, I. Uluslararası Kutlu Doğum İlmî Toplantısı: İslam, Gelenek ve Yenileşme (1996). 141-171.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Okiç, Muhammed Tayyip”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 11 Eylül 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/okic-muhammed-tayyip>
- İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı. “Aranan: Okiç” Erişim 11 Eylül 2024. <http://ktp.isam.org.tr>
- İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi İslami İlimler Alanındaki Tezler Veri Tabanı. “Aranan: Okiç” Erişim 11 Eylül 2024. <http://ktp.isam.org.tr>
- Kanaqi, Behlul. Tayyip Okiç ve Hadisçiliği. Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2022.
- Mavi, Yasemin. M. Tayyip Okiç’in Türkiye Tefsir Akademisine Katkıları. Amasya: Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025.
- Okiç, Muhammed Tayyip - Yörükân, Yusuf Ziya. Sarı Saltuk Meselesi. Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2017.
- Okiç, Muhammed Tayyip. İslâm Geleneği Sünnet / Hadis. çev. Behlul Kanaqi. Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2021.
- Okiç, Muhammed Tayyip. İslâmiyette Kadın Öğretimi. Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2021.
- Okiç, Muhammed Tayyip. Kur’ân-ı Kerimin Üslûb ve Kırâati. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Okiç, Muhammed Tayyip. Makaleler I. Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2021.
- Okiç, Muhammed Tayyip. Makaleler II. Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2021.
- Okiç, Muhammed Tayyip. Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri. İstanbul: Nûn Yayıncılık, 1995.
- Okiç, Muhammed Tayyip. Tefsir ve Hadis Ders Notları. Ankara: Atlas Kitap, 1. Basım, 2017.
- Said, Edward. Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu. çev. Selahaddin Ayaz, 4. Baskı. İstanbul: Pınar Yayınları, trs..

Tülücü, Süleyman. “Merhum Prof. M. Tayyib Okiç’in Eserleri Üzerine”. Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi 5 (1982), 253-257.

Zakzûk, Mahmûd Hamdi. Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı. çev. Abdülaziz Hatip, İzmir: 1993.